

اوغوزلرک خریستیانی مسلمانمہ علمد

باشقردستانی احمد زکی ولیری

« ابن فضلان » سیاحتنامہ سنک شیمدی « مشہد » ده « امام رضا » کتبخانہ سنده بولونان نسخہ سنہ نظرأ بغداد سفارت ہیئتئ ہجری ۳۱۰ سنہ سنده « خوارزم » واسطہ سبیلہ « بلغار » ہ کچرکن « اوست یورد » چولرندن صورکرا شیمدیکی اورال ولایتئک « تیمیر » و « غوریف » مضافاتندہ « اوغوزلر » ہ « تصادف ایتمش و اوغوزلرک دین و عادتلری حقندہ ایچہ تفصیلی معلومات ایڈیتمشدر . بو معلومات روس آقاده می مجموعہ لرندہ (Bulletin de l'Académie des Sciences de Russie ، ۱۹۲۴ ، ص ۲۴۴-۲۴۶) [« ابن الفقیہ » ک مشہد نسخہ سی] نامیلہ نشر اولونان مقالہ مدہ درج اولونمشدرکہ ، تورکیات مجموعہ سنده آیری بر مقالہ ایلہ آیریچہ ایضاح ؛ یدیلک ایجاب ایدر . ابن فضلانک بو معلوماتی ، بالخاصہ عقائد مسائلی خصوصندہ ایچہ تفصیلاتی اولوب ، اوندن ، اوغوزلرک یالکز خالص شامانی اولدقلری و ایچلرندہ « خریستیانلق » دن ونام نشان بیلہ اولمادینی آچیقجه کورولمکده در . ابن فضلانده یونلرک اللہہ نظرلری ، مال ذبح ایتمک و نکاح و دفن عادتلری ہپ بیان ایدیلیور . حتی یونلرک امر اسندن برینک اسلامی قبول ایتمش ایسہ ده ، صورکرا مجوسیلکرجوع ایتمش اولدیغی ده سویلنیور . « سیردریا » حوضہ سنده کی اوغوزلرک داها اوزماندن اسلام تاثیرینہ قایلیمہ یہ باشلادقلری معلومدر ؛ و اسلام تاثیرندن تماماً اولان خالص اوغوزلر ایسہ ایشته شو ابن فضلانک کوردیکی قبیلہ در . بونلرده خریستیانلقدن قطعاً اثر بیلہ یوقدی .

اوغوزلرک خریستیان اولدیغی حقندہ کی فکرلرک اساسی ، « بارتولد » ک اخیراً تورکیات مجموعہ سنک برنجی جلدندہ نشر اولونان « اورتا آسیادہ خریستیانلق » مقالہ سنده (ص ۷۸-۸۰) ایضاح اولونمشدر . بونک اساسی ایسہ ، سلچوقک بعض اوغلرینک « میکائیل ، یونس ، داوود » ناملرینی طاشیاسی [۱] وعین زماندہ « زکریای قزوینی » نک « آثار البلاد » ندہ اوغوزلرک خریستیان

[۱] غربی تورک مطبوعاتندہ (مثلاً نجیب عاصم بک ، تورک تاریخی ، ۲۴۴ ؛ اورادن نقلاً رضا نوربک ، تورک تاریخی III ، ۱۸ - ۱۹) برنجی سلچوقیلرک خریستیان اولماسی تمام قطعی و محقق برمسئله کی قبول اولونہرق ، « یونس ، میکائیل ، موسی » اسملری ده « یوناس ، میشل ، میخائیل ، میخال ،

اولدقلری حقنده کتیر یله ن معلوماتدر. «میکائیل» اسمی حقنده، «بارتولد» کده افاده ایتدیکی وجهله، بواسمک مسلمانلر آراسنده ده استعمال اولوندیغی تکرار ایتک ایجاب ایدر:

مثلاً «یاقوت» ده (معجم البلدان، ووستنفلد نثری، ۱، ۵۲۴) «ابوسعید میکائیل بن حنفیه»، «تاج العروس» ده «مکل» ماده سنده «میکال بن عبدالواحد» و «میکائیل الخراسانی» نام ذوات ذکر ایدیلدور. برنجی سلجوقیلرک کندی عصر لر نده غزنویلر اولکده سنده خالص مسلمانلردن «احمد میکائیل» (تاریخ بیهقی: Morley, The Tarikhi-Bahaki. O. Colc. 1862: ص ۶۶۶)، «احمد بن علی بن اسماعیل میکالی» (تاریخ یمینی للتی؛ ترجمه جرباذقانی، طبع طهران، ص ۲۷۸)، و «علی میکائیل» (بیهقی، ص ۴۴۵) اسملری ذکر اولونیور. «یونس» و «داود» اسملری حقنده ایسه ایضاحاته ده لزوم یوقدر.

«قزوینی» نک روایتی ایسه واقعا داهامهم کبی تلقی اولونه بیلیر: کویا بوراده اوغوزلرک خریستیان اولدقلری مادی برمثالله، اوغوزلر ایچریسنده «عیسی» به نسبت ایدیلن برطاشله اثبات ایدیله چکی کوریلدور. آثار البلاد، ص ۳۹۵: «بها (ای فی بلاد کیمک) جبل یسمی منکور به عین فی حفرة قال ابوالریحان الخوارزمی فی کتابه الاثار الباقیه ان هذه الحفرة مقدار ترس کبیر وقد استوی الماعلی حافتها فریما یشرب منه عسکر کثیر لایتقص مقدار اصبع وعند هذه العین صخرة علیها اثر رجل انسان و اثر کفیه باصابعهما و اثرر کتیه کانه کان ساجداً و اثر قدم صبی و حوافر حمار و الاثرک الغریبه یسجدون لها اذا رأوها لانهم نصاری ینسبونہ الی عیسی علیه السلام».

موئیز «صورتلر نده یازیلش، و سلجوقیلرله هیچ مناسبتی اولمایان موغول خریستیانلری «کرایت» لر و «سالجیوت» لر ده بو آرایه صوقولمشدر. سلجوق اولادندن «آرسلان» اسلام مأخذلرندن بعضیلر نده (مثلاً ابن الاثیر، آوروپا طبعی، IX، ۲۶۶، ۲۲۳) «آرسلان» صورتنده یازیلدیغی جالده «کردزی» ده «اسرائیل» صورتنده یازیلمشدر. بوخصوصه بارتولد، «آرسلان» اسمی بوذاتک تورکجه اسمی، «اسرائیل» ده اسلامی اسمی اولدیغی فکرینی ایلری سورمشدر (Barthold, Turkestan, II, 300)؛ و بونده هیچ شبهه یوقدر. بو کونکی قیرغیزلر ده هر وقت کوریلدیکی کبی، خالص تورکجه اسملری، عربجه بیلن ملالر کتابه یازارکن، مطلقاً اوکله به آهنگ جهتیه توافق ایدن برعربجه اسمه تحویل ایدرک یازارلر؛ بو، حتی بوتون معاملات کاغذلر نده ده اوله در. اسکی زمانده ده اوله ایدی. ایشه بو صورتله «آرسلان» کله سنی «اسرائیل» دیشلر. میکائیل و داوود اسملری ده اولجه تورکجه «مه که ز، به که ن، طوطی، داوطاق» کبی معروف تورک اسملرندن بری اولوب ملالر طرفندن اسلاملاشدریلر ق میکائیل و داوود یازیلش اولابیلیر. بونکله برابر سلجوق اولادینه حین ولادتلر نده بیله «داود، یونس» کبی مسلمان اسملری پیریله سی احتمالی بن اصلا انکار ایتیمورم.

صوکر، «قزوینی» اوغوزلرک «نصرانی» اولدیغنی دهاا دیگر بعض یرلرده ده ذکرایدیور. آثارالبلاذ ص ۳۹۴: «الغزامة عظيمة من الترك وهم نصاری كانوا في طاعة سلاطين بني سلجوق الى زمن سنجر بن ملكشاه فبعث اليهم من يستوفي الخراج منهم فتجاوز الجاني للخراج في ارضهم والعادة فضربه ملكهم وكان اسمه طوطي بك فذات الجاني .. الخ». دهاا یوقاریده (ص ۳۱۷) «نیسابور» حقنده سویله‌ن یرده «سلطان سنجر» ی اسیرایدن «غز» (اوغوز) لر، «نیسابور» ی محاصره ایدرکن (نیسابور اهل‌یسی پک شدتلی مقابله کوستردیلر، چونکه بو اوغوزلر نصرانی ایدیلر) دنیلور: «فقاتلهم اهل نيسابور اشد القتال لانهم كانوا كفارا نصاری». دیگر فرضیه‌لرک هپسی اشته «قزوینی» نك معلومانی اوزرینه علاوه ایدیلور مشدر. اوجه‌دن بری ده اوغوزلرک خوارزمه قومشوا اولق جهتیله خریستیانلغی اورادن اوکره نه بیلمله‌ری احتمالی [۱]، دیگر ی ده «ابودلف» قصه‌سنده اوغوزلرک معبدنده رسملر اولماسی حقنده کی خبردرکه، بوندن، اوغوزلرک خریستیان اولقله قالمیوب حتی «یعقوبی خریستیانلر» اولدیغنی استدلال اولونمشدر. حالبوکه «ابودلف» ده اوغوزلرک عبادتخانه‌لرنده رسم اولمادیقی سویلنمکه برار، نصاری اولدقلری حقنده بر سوز یوقدر (ساده جه: «ولهم بيت عبادة وليس فيه اصنام»).

«البيروني» نك «الانارالباقیه» سنك مطبوع نسخه‌سنده (ص ۲۶۴) «قزوینی» نك نقل ایتدیکی روایت بوضورته یازیلشدر: «ومثل هذه البحيرة (ای لبحيرة التي بين طوس و ابر شهر) عين ما عذب في بلاد كياك في جبل يسمي منكور. مقداره اكثر من كبير قد استوى سطح ماء مع حافته فرما يشرب منه عسكر ولا ينقص اصبعاً وعند هذه العين اثر رجل انسان واثر كفيه باصابعهما وركبته كان ساجدا هناك واثر قدم صبي وحوافر حمار ويسجد لها الاتراك الغزية اذا رأوها». «البيروني» نك روایتی، «مارقوارت» کیا کزله اوغوزلرک حدودلری زردلردن کچدیکنی تعیین ایتدیکی یرده تحلیل ایتمشدر (Marquart über das Volkstum der Komanen, S. 101-102). بوذات «منکور» اسمنی min-kur اوقیور، و بورادنده لام یرینه ایران تأثیرله رأ کلش اولدیغنی تصورله اصلندن «میک - کول - طاغ» Berg dertausend Guellen دیه ترجمه ایدیور. «بارتولد»

[۱] «بارتولد»، مذکور مقاله‌سنده (تورکیات مجموعه سی، ج ۱، ص ۷۹) خوارزم خریستیانلرنک «کل ایرامی» حقنده کی بیرونی (ص ۲۹۶) نك روایتندن، بونلرک ملکائی و یایعقوبی اولدقلرنی استدلال ایدیور. حالبوکه عین اثرده (الانارالباقیه، ص ۲۸۸)، خوارزم خریستیانلرنک «ملکائی» اولدقلرنی بیرونی کندییی سویله‌یور: «و انا ذا كر ما عليه الملكائيه من استعماله في شهور السريانين في خوارزم».

ایسه ، «مارقوارت» كده (ص ۱۰۱ ، حاشیه ۴) دقت ایتدیكى كبی ، بوقایا حقنده کی خبرینی یالکیز « قزوینی دن » نقل ایتمش ، و « قزوینی » نك بومعلوماتی « البیرونی » دن آلمش اولدیغنی سویله مہینی اونوتمش ، و یاخودده دقت ایتمه مش و « البیرونی » له مقایسه ایله مه مشدر . حالبوکه « البیرونی » له مقایسه ایدیلزسه ، « قزوینی » روایتی نك آخرنده کی « لانهم نصاری ینسبونہ الی عیسی علیہ السلام » عبارہ سنك ده « البیرونی » دن آلمش اولدیغنی اكلامق لازم کلیور . (نقلاً : کوپرلی زاده محمد فؤاد ، تورکیه تاریخی ، ص ۱۳۴-۱۳۵ ده اولدینی کی) . « البیرونی » ده ایسه او عبارہ هیچ موجود اولمایوب ، قزوینی نك طرفدن بالاخره علاوه اولونمش برسوزدر . احتمال « الاثار الباقیه » نك مطبوع نسخه سنده عبارہ نك آخری - بلکه ده برنسخه خطاسنی اولارق - دو شمش اولماسون دیهرک ، بن مذکور اترك استانبول عمومی کتبخانه لرنده (کتبخانه عمومی ، طوپ قپو ، نورعنائیه) بولونان مکمل نسخه لرینه ده باقدم ؛ بونلرک هیچ بریسنده « قزوینی » ده کی جمله بوقدر . « مارقوارت » ، احتمال مذکور روایتک « قزوینی » ده کی فضله جمله سی ده اوزانک کندی سوزی اولمایوب اسکی بر ماخذ دن آلمش اولدیغنی ، و بلکه « قزوینی » ده بوروایت « البیرونی » به نسبة داها تفصیلی کتیر یلدیکی فرض ایدهرک : « قزوینی نك ماخذی یالکیز البیرونی ، و یاخودده هر ایکسی نك ماخذی دیگر بر داها اسکی اثر اولابیلور » دیمشدی . کوپرلی کتبخانه سنده مجموعہ لر قسمنده ۱۶۲۳ نومرولو بر مجموعہ ده بر قاج اک قدیم جغرافی اثر لر دن غیر منتظم بر صورتده استنباطه یازیلان بر رساله واردر . اوراده تورکر حقنده معلوتی حاوی قسمده (ورق ۲۱۸ ب) ، مذکور جبل منکور قایاستنه کی طاشی آ کدیران بر روایت وار : « وفيها جبل عظیم فيها شجرة فيها اثار يدین ورجلین وركبة كانه ساجد وکل حاجز علیها یسجد له وفيها خیل ممتعة قد توحشت فی الغفار وهي فی غایة الصف (؟) و الفراهة كانت لملوك الفرس فلما تغلبت علیهم هربت فی الصحاری . « شجرة » کله سی عموماً متنك هپسی کی نقطه سز « سحره » یازیلش و بلکه اصلنده « سحره » اولمشدر . و بوروایتده کی تورکر ، « عوفی » و « یعقوبی » ده کی اکشالی و صوئوق لرلرده کی تورکره ، « کپا » ک و « قیرغیزلر » عائد معلوماته برابر کتیر یلشدر . بونلر ، « وحشی آتار » ده قولانانلر درکه ، « روبروق » سیاحتنامه سنده و تیمور سفر لر نده ده بورالرده يك معروف درلر . ایشته بومعلوماته « البیرونی » دن استفاده ایدیلش دکندر ؛ مذکور رساله ده کی سائر بر قاج اسکی معلوماتلر کی بزه ایریشمه بن براسکی ماخذ دن آلمشدر که « بیرونی » ده آندن استفاده ایتمش اولابیلور . لکن ، بویکی ماخذده ده ، قایا واوزرنده کی آغاچ و یاخود

طاش‌حقنده معلومات ویریلیرکن، بونک خریستیانلقه وعیسی کولتیرلیه مناسبتدار اولدیغی سویلنمیور. دیمک «قزوینی»، «جبل منکور» حقنده کی زوایتی یالکز «البیرونی» دن نقل ایتمیش، و او روایتک صوکنه علاوه ایتدیکی «لأنهم نصاری ینسبونہ الی عیسی علیه السلام» عباره‌سنی ده یالکز کندیسلی اویدوروب علاوه ایتمیش.

«قزوینی» نک اوغوزلر حقنده کی روایتلرینک جالب دقت اولان دیگر طرفی، «سلطان سنجر» ایله محاربه ایدرک آنی اسپریدن خراسان اوغوزلرینی «نصرانی» صایه‌سی در. کویا او اوغوزلردن باشقه اوغوزلر قزوینی‌یه معلوم دکل ایتمیش، و کویا سلجوقیلر بام باشقه برقوم اولوب «اوغوزلر» ایسه اولره دشمن اولان برخریستیان قوم ایتمیش. بویایسه تماماً یالاند. مذکور اوغوزلرک وقائغی برچوق معاصرلری یازمشلر بونلرک یغما و غارت و وحشت و تربیه‌سز لکلری نتیجه‌سنده خراسان اولکه‌سنک باشنه کلن بلالری تماماً توصیف ایتمیشلر در. هر کس بونلر حقنده بیلدیکی قدر شتوم صرفنه چالیشمشدر؛ لکن هیچ کیمسه بونلری نصاری و یا غیر مسلم دیمه‌مش، بالعکس مسلمان مسلمان‌نه بوقدر ظلم یا پارمی دییه تخطئه‌ده بولونمشدر. بو واقعه‌یی اک جانی تصویریدن ذات، «حکیم انوری» در که، بو اوغوزلره قارشلی یاردیم ایسته‌مک ایچون سمرقنده کی قارا خانیدر پادشاهی «طمعاج خان محمد ابراهیم بن قزل آرسلان خان محمد» خراساندن کوندریلن هیئت‌له برابر، اوغوزلرک قتنه‌لری حقنده کی مشهور قصیده‌سنی ده کوندرمیشدر. شعری تماماً اوغوزلری ذمندن عبارت ایسه‌ده، هیچ بریرنده بونلری غیر مسلم و یا نصاری دیه تسمینه ایتمه‌مشدر. بالعکس، اهالی بونلرک حکومتنی قبول ایتمه‌دیکندن و ناملرینه خطبه او قونمادیقندن خراسانده خطیب و منبر بولونمادیغی ذکر ایدلکه‌ده در:

خطبه نکئنند بهر خطبه بنام غزان در خراسان نه خطیب است کنن نه منبر
کذلک بونلر مسلمان اولد قلمی‌حالده مسلمان اهالی نک وضعیت کفار مملکتینده کندن داها فنا
اولدیغی سویله نهرک خاندن یاردم ایسته‌نیلیور:

بر مسلمانان ز شکل آن کنند استخفاف که مسلمان نکئنند صد یک آن با کافر
هست در روم و خطا امن مسلمانان را نیست یک ذره سلامت بمسلمانی در
خلق را زن غم فریاد رس ای شاه جهان ملک را زین ستم آزادکن ای باک کهر
«ابن الاثیر» و سائر بوتون ماخذلرده بو اوغوزلرک ریئسلی ذکر ایدیلشدر که، اکثر اسملری
مسلمان اسمیدر: «عبدالحمید، بختیار، محمود، ملک دینار، اوغلی علاء‌الدین فرخ‌شاه» و باشقه‌لری.
«زکریا قزوینی» (آثار البلاد، ص ۳۹۴)، بونصاری اوغوزلرک شهه‌سزینه نصرانی ریئسلی
توزکیات مجموعه‌سی. ۵

اولمق اوزره طوطی بکی ذکر ایدیور. بوذات ایسه، معاصر لرینک شهادتته کوره، تام معناسیله مسلمان برذاتدر. اوزمانه عائد وثیقه لر، «خوارزمشاه آتمز» دورنده یازیلان برانشا کتابنده مندر جدر. بو اثرک پتر سمور غ شرق السنه سی انستیتوسی کتبخانه سنده کی ناقص نسخه سنده [۱] «طوطی» بکه عائد قسمی، بارتولدک «تورکستان» کتابنک برنجی جلدنده (ص ۲۸-۲۹) مندر جدر. بونده طوطی بک «اسفها سالار اجل کبیر ناصر الدین ابوشجاع طوطی ابن اسحاق بن الخضر» تسمیه اولونیور، و تمثیل ایتدیکی غز (اوغوز) لر حقنده ده «طبقات حشم غزه وفقهم الاله لمرشد الدین والدنیا» دنیلور. بوندن آ کلاشیلور که طوطی بکک یالکنز کندیمی دکن ذکر اولونان ایکی باباسی ده مسلماندر؛ اوغوزلر، برقم مسلمانلری متضرر ایتملری اعتباریله بعضیلر نجدهم اولونمقله برابر، دیگر برقم لری طرفندن ده بلکه، دین، اسلام اوغورنده چالیشان بر قوم اولار ق مدح ایدیلشدر. بونلرک کرک غز نه بی فتح ایدنلری، کرک کرمانی فتح ایدن [بو خصوصده: تاریخ سلجوقیان محمد بن ابراهیم] قسملری، عمومیتله جاهل بدوی بر قوم اولمقله برابر خالص مسلمان ایدیلر. بونده ذره قدر اولسون شبهه بو قدر «زکریا قزوینی» دن ایکی عصر اول یاشایان «محمود کاشغری» دورنده ده اوغوزلر تماماً مسلمان بر قومدی. اودورده، اولورده هیچ بر تورلو خریستیانلر اثرندن فلان بحث ایدیلور. «سیردریا» حوضه سنده یاشایان اوغوزلر دن «میسودی» ده بحث ایدیور (سروج الذهب، ابن الاثیرک مصر طبعی هامشده، جلد ۱، ص ۱۴۰-۱۴۲)؛ اوراده، «سیردریا» حوضه سنده کی اهلینک دینلرندن ده بحث ایدیلور سه ده، نصرانیلق حقنده هیچ بر قیدر قدر؛ اوغوزلرک او طور دینی او «سیردریا» حوضه سنده و غیر بنده هیچ بریده هیچ بردانه مثلاً «یدی صو» ده کی کی - خریستیان مزار طاشی ده بولونما مشدر.

عادتاً بالقان پنغارلریله ایدل بلغارلری بر برینه قاریشدیران مؤلفلر کی، «قزوینی» ده، «اکر سوزینک» بر اصلی وار ایسه - میلادی اون ایکی اون اوچنچی عصر لرده شیمدیکی جنوبی

[۱] مذکور اثرک بوکونه قدر اسمی و مؤلفی معلوم اولمادیغندن یالکنز «انشاء» اسمیله یازیلدوردی. بوراده کتابک باش قسملری و نصف اولنی تماماً حاوی اولان کوزل بر نسخه سی فاتح کتبخانه سنده ۴۰۷۴ نومورده موجوددر. کتابک اسمی، جلدنده و متنده ده دیندیکی کی، «عرائس الخواطر و فائس النوادر» دینه قید اولمشدر، و مؤلفی ده «خواججه امام اجل رشید الدین سمدالاسلام ملک الکتاب ذوالنیا بن محمد بن محمد بن عبدالجلیل العمری» در. بو نسخه ۵۸۰۰ سنه - سنه ۵۸۰۰ یازیلش اولوب قارلر طرفندن ۵۸۲، ۵۹۱، ۵۹۶، ۶۰۰ سنه لرینک مختلف آیلر بنده یازیلان قیدلرده موجوددر. بو کتابک محتویاتین دیگر بریده دها بحث اولونما قدر.

روسیاء اوقرانیاء وبالقان حوالیسندہ بولونان «اوغوز» و «قچاقلر» ک ایچریسندہ خریستیانلیقی قبول ایدنلرکده موجود اولدیغنی ایشیتیمش واونی تورکستانک اسکی اوغوزلرینه اسناد ایتمش اولیور . بویله دکلسه ، «غزله» ک خراسانده کی وحشی معاملهلری مناسبتیه یازیلان شکایتلردن ملهم اولارق تماماً کندیلیکندن اویدورمشدر . جبل مذکورده کی طاش حقنده کی روایتہ علاوہ ایتدیکی «لانهم نصاری ینسبونہ الی عیسیٰ» جمله سنه کلنجہ ، بو، اویدورمه نیک اووزینه استناداً یاپیلان یکی بر اویدورمه در . مذکور قایا طاشی اووزنده کی اوایلر، کوپرلی کتیپخانہ سنده کی اسکی رساله ده ، تماماً مجوسی شامانی دینی عقیده سی اولارق عد ایدیلشدر که ، تماماً دوغوردر . بویله طاشلر اووزنده کی ایلرہ استناد ایدن شامانی اولیا افسانہ لری آلتای تورکلر نہ پک چوقدر .

شیمدی «ابن فضلان» ک رساله سی بولونقدن صوکرا، اوغوزلرک تورکستانده وایدل حوضه سنک شرفنده اوزال ولایتندہ ایکن خریستیانلقہ ہیچ برمناسبتلری اولمامی تماماً توضیح ایتشدر .